

واکاوی فرصت‌ها و چالش‌های فراروی ایجاد دهکده شهری در راستای تحقق سکونتگاه‌های روستایی پایدار (مطالعه موردی: روستای جاغرق از توابع شهرستان بینالود)

علی اکبر عنابستانی* - محمدرضا عباس زاده - زینب وصال

۱- دانشیار جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران.

۲- کارشناس ارشد مهندسی کشاورزی، دانشگاه تهران، تهران، ایران.

۳- کارشناس ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشگاه گلستان، گرگان، ایران.

تاریخ دریافت: ۱۳۹۴/۰۴/۰۹ صص ۲۱۰-۱۹۵ تاریخ تصویب: ۱۳۹۴/۰۶/۰۴

چکیده

هدف: امروزه ایده دهکده شهری به عنوان راهبردی مناسب برای تحقق سکونتگاه‌های پایدار با شرایط مختلف و با انگیزه‌های متفاوت اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی - کالبدی در نواحی روستایی به کار گرفته می‌شود. در این راستا، مقاله حاضر سعی دارد به شناسایی و واکاوی فرصت‌ها و چالش‌های فراروی ایجاد دهکده شهری در روستای جاغرق، واقع در شهرستان بینالود بپردازد.

روش: پژوهش در تحقیق حاضر، به صورت توصیفی - تحلیلی و پرسش‌نامه‌ای است و تعداد نمونه‌ها با استفاده از فرمول کوکران ۲۲۷ نفر از ساکنان روستای جاغرق به دست آمده است که به صورت تصادفی ساده/سیستماتیک انتخاب شده‌اند.

یافته‌ها: در تجزیه و تحلیل آماری داده‌های پژوهش از نرم‌افزار SPSS و آزمون تحلیل عاملی استفاده شده است. به منظور سنجش فرصت‌ها و چالش‌ها با استفاده از مدل تحلیل عاملی ۳۵ متغیر در قالب ۴ مؤلفه (زیست‌محیطی، اقتصادی، اجتماعی و کالبدی) مورد آزمون قرار گرفتند. به طوری که فرصت‌ها و چالش‌ها به صورت جداگانه و به ترتیب، در سه و چهار عامل دسته‌بندی شده‌اند که نتایج نشان می‌دهد، بعد زیست‌محیطی - کالبدی با (۴۲/۸۳) درصد از مقدار ویژه به عنوان مهم‌ترین فرصت و عوامل کالبدی با (۲۶/۳۴) درصد واریانس مقدار ویژه، مهم‌ترین چالش در منطقه مورد مطالعه محسوب می‌شود. همچنین، نتایج حاصل از چرخش عامل‌ها به روش واریماکس نشان می‌دهد که از ۳۵ متغیر وارد شده در تحلیل عاملی اکتشافی تنها ۲۱ متغیر که دارای بار عاملی بالای ۰.۵، درصد بوده‌اند، باقی مانده‌اند.

محدودیت‌ها و راهبردها: عمده‌ترین محدودیت تحقیق، کم‌بودن سابقه پژوهش مرتبط در زمینه ایجاد دهکده شهری در نواحی روستایی بوده است. **راهکارهای عملی:** به منظور ایجاد دهکده شهری در منطقه مورد مطالعه، باید کاربری‌های متنوع و گوناگونی همچون: سلسه‌مراتب خیابان‌ها، استقرار مراکز خدماتی مختلف، شبکه‌های ارتباطی مناسب با خارج از روستا و غیره بر پایه برنامه‌ریزی و طراحی محیطی را ایجاد کرد. **اصالت و روش:** بررسی عوامل مثبت و منفی فراروی ایجاد و توسعه دهکده شهری به منظور تحقق سکونت‌گاه روستایی پایدار در منطقه مورد مطالعه. **کلیدواژه‌ها:** دهکده شهری، توسعه کالبدی پایدار، تحلیل عاملی، فرصت‌ها، چالش‌ها، جاغرق.

ارجاع: عنابستانی، ع. ا.، عباس‌زاده، ک. ر. و وصال، ز. (۱۳۹۴). واکاوی فرصت‌ها و چالش‌های فراروی ایجاد دهکده شهری در راستای تحقق سکونتگاه‌های روستایی پایدار (مطالعه موردی: روستای جاغرق از توابع شهرستان بینالود). *مجله پژوهش و برنامه‌ریزی روستایی*، ۴(۴)، ۱۹۵-۲۱۰.

<http://jrpp.um.ac.ir/index.php/RRP/article/view/47984>

۱. مقدمه

۱.۱. طرح مسأله

امروزه پایداری سکونت‌گاه‌های شهری و روستایی و جمعیت آن‌ها در جهان در حال توسعه به عنوان کلیدی‌ترین چالش قرن ۲۱ شناخته شده است (لینچ^۱، ۲۰۰۵، ص. ۳) این در حالی است که امروزه با توجه به گسترش شهرگرایی، روستاها نیز دگرگونی‌های پدیده‌ای یافته‌اند. این دگرگونی‌ها بیش از هر چیز با فرآیند گسترش شهرگرایی و رشد بی‌رویه شهرها از یک سو و کاهش اهمیت سکونت‌گاه‌های روستایی از سوی دیگر همگام بوده است. کاهش جمعیت روستایی، رها شدن بسیاری از زمین‌های زراعی، استفاده غیرزراعی از اراضی بارور، پایین آمدن سطح زندگی روستاییان و ارایه نامناسب خدمات عمومی و رفاهی در سکونت‌گاه‌های روستایی نسبت به مراکز شهری، افزایش نابرابری شهر و روستا و اختلاف طبقاتی این دگرگونی‌ها را سبب شده است (سعیدی، ۱۳۸۸، ص. ۳۰)؛ به طوری که روند افزایش ساخت‌وسازها در حاشیه شهرها و در دل طبیعت در قالب ویلاسازی‌ها و شهرک‌سازی‌ها، به‌ویژه در بافت روستایی نواحی ییلاقی کشور، لزوم توجه به الگویی از سکونت‌گاه زیستی که از پایداری لازم در توسعه برخوردار باشد و در همه زمینه‌های اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، سیاسی و زیست‌محیطی - کالبدی به بهترین وجه به کار گرفته شود، روزبه‌روز بیشتر مورد نیاز است. امروزه بهبود رفاه مادی و معنوی و ارتقای کیفیت زندگی حال و آینده از اهداف اولیة نگرش به دست‌یابی توسعه پایدار تلقی می‌شود و به نظر می‌رسد که این نگرش را می‌توان در قالب ایجاد دهکده‌های شهری که در عین تازگی، با مفاهیم سنتی رایج در تاریخ محله‌های ایرانی، پیوستگی و انسجام دارند، بازآفرینی کرد؛ به طوری که کاربرد الگوی دهکده شهری، می‌تواند با هدایت و کنترل ساخت‌وسازهای جدید همساز با ویژگی‌های بافت روستایی، از طریق تعریف اصول و ضوابط مشخص، نقش مؤثری در حفظ محیط زیست طبیعی و ارتقای کیفیت زندگی در سکونت‌گاه‌های روستایی و نظم و آرامش در سکونت‌گاه‌های

شهری در کشور ایجاد کند (حاجی بنده و بحرینی، ۱۳۹۰، ص. ۵۰). از این رو، با توجه به اهمیت وجود الگوی جدید زیستی مناسب و هم‌جهت با پایداری سکونت‌گاه‌های روستایی، مقاله حاضر درصدد است به بررسی قابلیت‌های ایجاد دهکده شهری در روستای جاغرق از توابع شهر طرقله واقع در شهرستان بینالود بپردازد. بر این اساس، سؤالات اصلی تحقیق عبارت خواهند بود از: فرصت‌های فراروی ایجاد دهکده شهری در روستای مورد مطالعه چیست؟ نقاط ضعف و تهدیدهای روستا برای ایجاد الگوی دهکده شهری چه چیزهایی هستند؟

۲.۱. پیشینه تحقیق

در ارتباط با بررسی قابلیت‌های ایجاد دهکده شهری در پایدارسازی سکونت‌گاه‌های شهری - روستایی، مطالعاتی صورت گرفته است که از جمله می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

۱.۲.۱. پیشینه خارجی

کوان^۲ (۲۰۰۵)، در کتابی با عنوان فرهنگ شهرسازی، پیرامون مفهوم دهکده شهری و اثرات آن، به این موضوع اشاره می‌کند که سلامتی و خوشبختی با سرازیر شدن دسته‌دسته مردم به سوی خانه‌های استاندارد شده حاشیه خیابان‌ها به دست نمی‌آید؛ بلکه این مهم تنها با ایجاد دوباره نیروی عظیم مردم در خانه‌های شخصی خودشان و در طرح دهکده شهری محقق خواهد شد. همچنین، فرانکلین^۳ (۲۰۰۲)، در مقاله‌ای تحت عنوان «مفهوم دهکده شهری» به این نتیجه رسیده است که دلیل مطرح شدن دهکده شهری به عنوان یک الگوی توسعه، در پاسخ به نیازهای جدید مردم، تنوع بیشتر، حق انتخاب، وابستگی کمتر به شهر و محیط راحت برای زندگی با حفظ حریم خصوصی بوده است. اکنون در ذیل به چند نمونه از تجارب عملی دهکده شهری در خارج از کشور می‌پردازیم؛

جدول ۱- تجارب ایجاد دهکده شهری

مأخذ: حاجی بنده و بحرینی، ۱۳۹۰، صص. ۵۷-۶۱

عنوان	دهکده	بیلستون	کلونین گرو	لیکلند
موقعیت منطقه	جنوب شرقی شهر انگلیس	واقع در شمال استرالیا	ایالت متحده امریکا	
زمان طرح	سال ۲۰۰۴ میلادی	سال ۲۰۰۲ میلادی	سال ۲۰۰۴ میلادی	
طراح	اتحادیه شورای شهر	موسسه توسعه شهری UDIA و شرکت حفاظت از محیط EPA.	نهادهای دولتی	
وضعیت اجرایی طرح	انجام پذیرفته است	انجام پذیرفته است	در دست اقدام است	
بحث‌های اصلی و کلیدی طرح	توجه به بستر اکولوژیک طرح، عوامل طبیعی محیط (کلان آب و توپوگرافی - زمین)، استراتژی آرام سازی ترا فیک به ویژه در نواحی مسکونی، توجه به هویت بافت، فضاهای باز جمعی و تأسیسات زیر-ساختی، اختلاط کاربری اراضی و نوع خانه‌ها.	احترام به محیط زیست، توجه به امنیت، راحتی، دسترسی مناسب به امکانات و خدمات و قابلیت پیاده‌روی، توجه به ابعاد منظر و جاذبه‌های بصری، تنوع ابنیه و کاربری اراضی مختلط، محیط سرزنده و باهویت.	تأکید بر کاربری اراضی مختلط، ساخت-وساز سازگار با محیط زیست، توجه به اولویت‌های عابر پیاده و قابلیت پیاده‌روی، تأکید بر فضاهای عمومی سرزنده، توجه به فاصله پیاده‌روی خانه‌های مسکونی تا خدمات، حفظ محیط زیست طبیعی، توجه به کاربرد انرژی‌های نو.	

۲.۲.۱. پیشینه داخلی

اصل مشارکت مردم روستا، اصل استفاده از فرم فشرده با توسعه مناسب فضا، اصل تنوع و گوناگونی را در اجرای طرح سکونتی پایدار، مهم دانست و به کار گرفت. همچنین، دانشپور و روستا (۱۳۸۹) در مقاله‌ای با عنوان «دهکده شهری؛ الگویی برای توسعه شهری پایدار» به این موضوع اشاره دارند که، دهکده شهری نه تنها عکس‌العملی است در مقابل معضلات و چالش‌های فراوان کلان‌شهرها؛ بلکه الگویی است که تلاش دارد، ضمن تحقق ابعاد گوناگون توسعه پایدار شهری، مطلوبیت‌های زیست‌محیطی، فرهنگی و اجتماعی زندگی روستایی و نیز تنوع، امکانات و فرصت‌های زندگی شهری را هم‌زمان در یک سکونت‌گاه کوچک مقیاس، جمع کند. در نهایت، شمسی‌پور (۱۳۸۸) در پایان‌نامه ارشد با عنوان «طراحی و برنامه‌ریزی مرکز شهر رفسنجان براساس دهکده شهری» به این نتیجه رسیده است که در صورتی که به ویژگی‌های دهکده شهری در این شهر توجه شود، این الگو می‌تواند راهکار مناسبی برای برنامه‌ریزی و طراحی مرکز شهر رفسنجان باشد و مانع مهاجرت مردم از این شهر شود.

۲. روش‌شناسی تحقیق

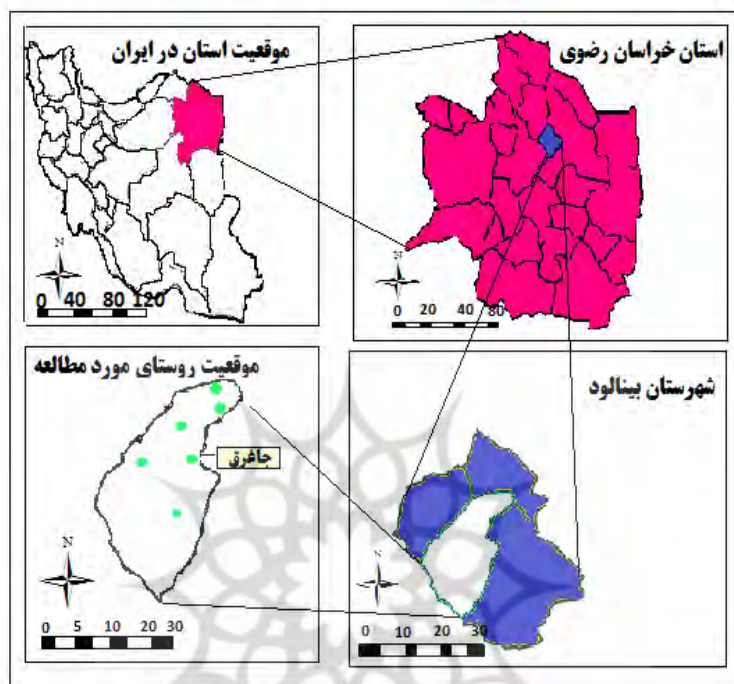
۲.۱. قلمرو جغرافیایی تحقیق

روستای جاغرق در دهستان جاغرق از توابع بخش طرقله واقع در شهرستان بینالود واقع است که براساس سرشماری

حاجی بنده (۱۳۹۰) در پایان‌نامه کارشناسی ارشد با عنوان «الگوی دهکده شهری رهیافتی کارآمد در جهت تحقق پایداری سکونت‌گاه‌های روستایی در روستای میانلاد در شهرستان رامسر» به این نتیجه رسیده است که توسعه نامتوازن روستاهای منطقه و ساخت‌وسازهای روزافزون در محدوده روستا، عامل تهدید بیرونی برای توسعه پایدار روستای میانلاد محسوب می‌شود؛ به طوری که اجرای طرح دهکده شهری، توسعه روستایی را در یک چارچوب مشخص و با رایه اصول طراحی معین تعریف کرده و توسعه روستاهای منطقه را کنترل می‌کند و اثراتی چون؛ ارتقای کیفیت زندگی روستاییان، تأمین نیازهای ساکنان روستا، کاهش مهاجرت آن‌ها به شهرها، توسعه ویلاسازی‌ها و شهرک‌سازی‌ها، هم‌ساز با بافت روستایی و طبیعت موجود را به همراه دارد و در نهایت، توسعه و حرکت در جهت توسعه پایدار روستایی را کنترل می‌کند. از سویی دیگر، معین‌مهر و نورالدین (۱۳۹۱) در مقاله‌ای با عنوان «کاربست رویکرد دهکده شهری؛ راهکاری مناسب در تحقق سکونت‌گاه‌های روستایی پایدار روستای آق اوگر در شهرستان تالش»، به این نتیجه رسیده‌اند که برای دستیابی به راهبردهای تحقق پایداری در سکونت‌گاه‌های پایدار و ایجاد دهکده شهری در روستا باید اصولی همچون:

و مصرف، دارابودن زیرساخت‌های مختلف شغلی: کشاورزی، دام‌داری و غیره)، اجتماعی (دارابودن حد نصابی از جمعیت، حس تعلق به مکان و غیره)، محیطی (داشتن مناظر و چشم-اندازهای طبیعی و باغ‌های متنوع) و کالبدی (ابعاد اندازه، شبکه ارتباطی مناسب غیره) هستند.

سال ۱۳۹۰ دارای ۲۴۵۹ هزار نفر جمعیت و ۷۶۷ خانوار دارد. شایان ذکر است که از مهم‌ترین دلایل انتخاب روستای جعفرق به عنوان منطقه پایلوت، می‌توان به وجود شاخص‌های مطرح-شده در ایجاد دهکده شهری در روستای فوق اشاره کرد که عبارت‌اند از: شاخص‌های اقتصادی (خوداتکابودن از نظر تولید

شکل ۱- موقعیت منطقه مورد مطالعه

مأخذ: نگارندگان، ۱۳۹۴

۲.۲. روش تحقیق

تحقیق حاضر از حیث هدف کاربردی و از نظر نحوه گردآوری اطلاعات از نوع توصیفی-پیمایشی است. جامعه آماری تحقیق حاضر شامل خانوارهای روستایی ساکن در روستای جعفرق است که براساس آمارهای موجود ۷۶۷ خانوار روستایی برآورد شده است. همچنین، حجم نمونه براساس فرمول منطقی کوکران و به طور تصادفی ساده/سیستماتیک ۲۲۷ نفر انتخاب شده است. ابزار اصلی جمع‌آوری داده‌ها و سنجش متغیرهای تحقیق، پرسش‌نامه محقق‌ساخته است. پردازش و تجزیه و تحلیل داده‌ها با استفاده از برنامه نرم-افزاری SPSS در قالب روش آماری تحلیل عاملی استفاده شده است.

$N = 767$ = حجم جامعه:

$q = 0/3$ = عدم برخورداری:

$d = 0/05$ = دقت احتمالی مطلوب:

$t = 1/96$

$$N = \frac{\frac{t^2 pq}{d^2}}{1 + \frac{1}{N} \times (\frac{t^2 pq}{d^2} - 1)}$$

$$n = \frac{(1.96)^2 \times \frac{(0.7 \times 0.3)}{(0.05)^2}}{1 + \frac{1}{767} (1.96)^2 \times \frac{(0.7)(0.3)}{(0.05)^2} - 1} = 227.34$$

- شاخص‌ها

به منظور شناسایی و واکاوی فرصت‌ها و چالش‌های فراروی ایجاد دهکده شهری در روستای جعفرق به پژوهش توصیفی- میدانی پرداخته‌ایم؛ به طوری که فرصت‌ها و چالش‌ها را در قالب ۴ مؤلفه اقتصادی، اجتماعی، زیست‌محیطی و کالبدی و ۳۲ گویه کمک گرفته شده است که قبل از شروع به پرسش‌گری از سطح منطقه، صاحب‌نظران و کارشناسان متخصص این حوزه روایی آن‌ها را تأیید کردند. همچنین،

تمامی گویه‌ها بر مبنای طیف لیکرت (خیلی کم، کم، متوسط، زیاد و خیلی زیاد) تنظیم شدند.
جدول ۲- برخی از مهم‌ترین معرف‌های فرصت‌ها و چالش‌های فراروی ایجاد دهکده شهر
مأخذ: نگارندگان، ۱۳۹۴

عنوان	ابعاد	متغیرها
فرصت‌های فراروی ایجاد دهکده شهری	اجتماعی	علاقه‌مندی و استقبال مردم از ورود گردشگران به روستا
		افزایش آگاهی اجتماعی ساکنان روستایی به دلیل ورود گردشگران به روستا
		افزایش سطح تعامل و ارتباطات محلی و فرامحلی ساکنان روستا
		قدمت تاریخی و ریشه‌دار بودن روستا و وجود پیوندهای محکم اجتماعی- فرهنگی
		جوان‌بودن جمعیت روستا
	اقتصادی	حس تعلق مکانی به محل زندگی
		افزایش مشارکت روستاییان در امور روستا
		وجود فعالیت‌های کشاورزی و باغداری در روستا
		وجود فرصت‌های شغلی جدید در بخش خدماتی به دلیل حضور گردشگر در روستا
		وجود تنوع شغلی (فعالیت‌هایی چون؛ زنبورداری، صنایع دستی و باغداری و سایر فعالیت‌های خدماتی مرتبط با گردشگری در روستا)
محیطی	کسب درآمد صاحبان واحدهای مسکونی و تجاری از عواید اصل از حضور جمعیت گردشگر فراوان در روستا	
	پوشش گیاهی و درختی با چشم‌انداز و کیفیت مناسب	
	وجود منابع آبی کافی و مناسب	
	دارا بودن شرایط اقلیمی منحصربه‌فرد در فصول بهار و تابستان	
	وجود گونه‌های متعدد و متنوع گیاهی و درختی در روستا و محدوده آن	
کالبدی	وجود بافتی خاص با ترکیب‌بندی و چشم‌انداز مناسب بر بستر شیب‌دار روستا	
	استفاده از مصالح بومی و در دسترس در ساخت ابنیه روستا	
	ترکیب مناسب بافت با مجموعه عوامل محیطی (درختان، چشمه و غیره)	
	تبعیت نظام شکلی، ساخت‌وساز و عملکرد ابنیه از مجموعه شرایط محیطی روستا	
	وجود فضاهای باز کافی جهت ایجاد گروه‌های فعالیتی متنوع و فضاهای عمومی	
چالش‌های فراروی ایجاد دهکده شهری	اجتماعی	وجود مراکز تفریحی- اقامتی در روستا
		پایین بودن سطح بهداشت عمومی
		پایین بودن سطح سواد و مهارت اهالی روستا
	اقتصادی	مهاجرت جمعیت تحصیل‌کرده روستا به نقاط اطراف
		تهاجم فرهنگی
		نبودن شغل ثابت و پایدار برای جوانان روستا
	محیطی	پایین بودن میزان درآمد
		سرمای زیاد فصول پاییز و زمستان یا توجه به شرایط باغستان‌ها
		وضعیت نامناسب فاضلاب و دفع آب‌های سطحی روستا و تخلیه آن‌ها در طبیعت
	کالبدی	وجود شیب زیاد در معابر و کوچه‌های روستا
بارش برف و باران در فصول سرد سال		
فرسودگی بخشی از بافت و ابنیه موجود در روستا		
نبودن زیرساخت‌های نامناسب (شبکه فاضلاب، راه‌های ارتباطی)		
		ریختن زباله‌های خانگی در معابر روستا
		هجوم ساخت‌وسازهای غیراصولی مهاجران و توسعه بی‌رویه و ناهماهنگ با بافت روستا

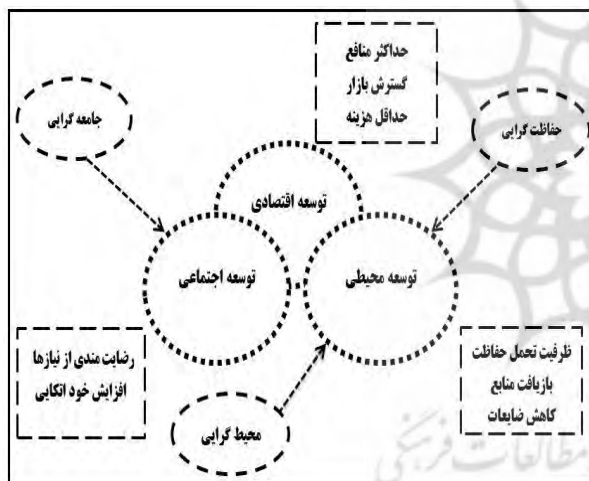
۳. مبانی نظری

۳.۱. پایداری و توسعه روستایی پایدار

مفهوم توسعه پایدار در ادبیات جهانی برای نخستین بار در ۱۹۸۷ میلادی و با انتشار گزارش کمیسیون جهانی محیط زیست و توسعه سازمان ملل، به نام آینده مشترک ما مطرح شد. این گزارش که به گزارش برون‌تولد مشهور است، نقطه عطفی در اشاعه مباحث توسعه پایدار در سطح جهانی به شمار

می‌آید (متوسلی، ۱۳۹۱، ص. ۳۷)؛ به طوری که توسعه پایدار را مبتنی بر اصولی چون اصل اعتماد عمومی، اصل احتیاط، اصل عدالت درون نسلی و بین نسلی، اصل استفاده از منابع، اصل امنیت اقتصادی و رفاه اجتماعی، اصل عدالت و اصل کنترل و مشارکت مؤثر تعریف کرده‌اند (مؤسسه توسعه روستایی ایران، ۱۳۸۳، ص. ۳۶). در این راستا، توسعه پایدار روستایی را نوعی از توسعه می‌دانند که در آن رابطه متقابل

روستایی است. سکونت‌گاه‌های روستایی مکان‌هایی هستند که در آن توسعه یک‌پارچه مدیریتی با هدف سامان‌دهی فضایی و پراکنش جمعیت، تأسیسات و خدمات زیرساختی در سطح روستاها، مد نظر و پیونددهنده بافت کلی سکونت‌گاه‌ها است (کومکی^۸، ۲۰۰۵، ص. ۳۹) در واقع، تجربیات بسیاری از کشورهای توسعه‌یافته و در حال توسعه جهان نشان می‌دهد که برنامه‌ریزی توسعه کالبدی مناطق روستایی عمدتاً با رویکرد سرزمینی و در بستر توسعه پایدار به انجام می‌رسد و پیوند ابعاد پایداری در برنامه‌ریزی توسعه پایدار مناطق روستایی یک مسأله مهم است و از آن‌جا که محیط کالبدی بستر مناسبی برای توسعه پایدار فراهم می‌آورد، اتخاذ یک رویکرد نظام‌مند در برنامه‌ریزی کالبدی با در نظر گرفتن رویکردهای محیط گرای، حفاظت‌گرایی و جامعه‌گرایی مطابق شکل (۲) امری حیاتی است.

شکل ۲- رویکردهای نظام‌مند در برنامه‌ریزی کالبدی

مأخذ: پورطاهری، افتخاری و بدری، ۱۳۹۰، ص. ۲۸

شاخص‌های جهانی در توسعه کالبدی سکونت‌گاه‌های روستایی با رویکرد توسعه پایدار

برخلاف گذشته، توسعه روستایی مبتنی بر رویکرد کلی‌نگر و سیستمی است که در بردارنده ابعاد بنیادی، شکل‌دهنده نظام توسعه روستایی و هم‌پیوندی و موزون میان آنها است. کمیسیون توسعه پایدار در سال ۱۹۹۶ برای سنجش پایداری محلی در همایش اسکان دو، شاخص‌هایی را مطرح کرده که فلسفه وجودی خویش را بر پایه ۵ پرسش کلیدی زیر قرار داده است که عبارت‌اند از:

۱- کیفیت و سلامت محیط تا چه اندازه است؟

۲- آیا مکان مورد مطالعه از خدمات حمل‌ونقل، آموزش،

بهداشت و دیگر خدمات زیربنایی بهره‌مند است؟

محیط و جامعه حفظ شده است؛ به طوری که عوامل اقتصادی، اجتماعی و محیطی همراه با ژرفاندیشی خاص به ایجاد الگوهای رفتاری سازمان‌یافته منجر می‌شود (مرداک^۴، ۱۹۹۷، ص. ۲۳۹). بنابراین، می‌توان گفت که توسعه پایدار روستایی، تحولات مستمر و همه‌جانبه‌ای است که در چارچوب آن ظرفیت‌ها و توانایی‌های اجتماعات روستایی در جهت رفع نیازهای مادی و معنوی و مشارکت مؤثر در فرآیندهای شکل‌دهنده نظام سکونت محلی (اکولوژی، اجتماعی، اقتصادی و نهادی) رشد و تعالی می‌یابد و بر سه اصل توانمندسازی، ظرفیت‌سازی و امنیت اکولوژیکی، امنیت اجتماعی و امنیت اقتصادی استوار است (مؤسسه توسعه روستایی ایران، ۱۳۸۲، ص. ۳۸). امروزه سیاست برنامه‌ریزان روستایی باید در جهت باشد که توسعه پایدار روستایی اساس فعالیت‌ها باشد؛ به طوری که برنامه‌ریزی در مناطق روستایی در راستای دست‌یابی به توسعه پایدار نیازمند توجه به همه رویکردهای توسعه در این مناطق است (رامن‌سینو و آکریل^۵، ۲۰۰۷، ص. ۴۱۷)

۳.۲. توسعه کالبدی

یکی از رویکردهای توسعه روستایی، رویکرد فضایی-کالبدی است که بر ابعاد مکانی برنامه‌ریزی توسعه به‌ویژه در زمینه‌های موقعیت، فاصله‌یابی، مقیاس و اندازه، توزیع و سلسله‌مراتب تأکید دارد. با توجه به این‌که پدیده‌های جغرافیایی دارای دو بعد محتوا و کالبد هستند، محتوا، همان خصوصیات اقتصادی و اجتماعی و کالبد، ویژگی‌های فضایی-کالبدی است (رضوانی، ۱۳۸۷، ص. ۹۲). طی دو دهه اخیر در کشورهای در حال توسعه، توجه به رشد و بهبود کالبدی سکونت‌گاه‌های روستایی و توسعه فرآیندهای ساختاری و توجه به اراضی مورد استفاده برای ساخت و بازسازی سکونت‌گاه‌های روستایی در دستور کار دولت‌ها قرار گرفت (وزارت زیرساخت و برنامه‌ریزی روستایی استرالیا^۶، ۲۰۱۱) در هر ناحیه روستایی عواملی که بر روی سکونت‌گاه‌های روستایی تأثیر می‌گذارد؛ مانند فرآیندهای اقتصادی، اجتماعی، محیطی، مکانی-فضایی، منابع، انرژی، شرایط آب و هوایی و غیره، دارای کارکردهای متفاوتی هستند و هر یک از کارکردهای تعامل بین ناحیه‌ای که می‌توانند پایداری محیطی و شرایط زیستی توسعه کالبدی روستاها را فراهم کنند، مناسب هستند (ایالت متحده آمریکا، گروه توسعه روستایی مسکونی^۷، ۲۰۱۱، ص. ۱). استراتژی توسعه سکونت‌گاه‌های روستایی، فراهم آوردن شرایط مدیریتی برای رشد پایدار سکونت‌گاه‌های

- ۳- آیا مردم از محل زندگی و کار خود احساس رضایت می‌کنند؟
- ۴- آیا جامعه از نظر مسائل قومی و مذهبی همگن است؟
- ۵- آیا مردم احساس می‌کنند که تصمیم‌گیران صدای آن‌ها را می‌شنوند؟

این پرسش‌ها به منزله راهنمایی برای برنامه‌ریزان جهت سنجش پایداری در ابعاد محلی پیشنهاد شدند و اندیشمندان توسعه در این همایش به بررسی و نقد آن‌ها پرداختند. از نظر صاحب‌نظران، اجتماع پایدار به اندازه کافی «آینده‌نگر» و به اندازه کفایت انعطاف‌پذیر و نیز عقلایی در جهت حفظ منابع طبیعی، اقتصادی و اجتماعی است. در ژانویه سال ۲۰۰۰ کمیسیون اروپا برای توسعه پایدار کشاورزی و روستایی شاخص‌هایی را ارائه داد که این شاخصه پیشنهادی با رویکرد فضایی و در ابعاد محیطی، اقتصادی و اجتماعی بوده که در هسته و کانون شاخص‌ها تأکید بر پایداری «ذخایر سرمایه‌ای» چون سرمایه‌های طبیعی، انسانی و انسان‌ساخت مورد توجه بوده است. در فرآیند توسعه کالبدی به نظر می‌رسد که مؤلفه‌ها و سازنده‌های اصلی توسعه کالبدی سکونت‌گاه‌های روستایی در بستر توسعه پایدار، به‌طور مستقیم و غیرمستقیم از عوامل اقتصادی، اجتماعی و محیطی متأثر شده است. به این ترتیب، متناسب با ابعاد توسعه پایدار روستایی، شاخص‌های توسعه کالبدی سکونت‌گاه‌های روستایی در سه بعد محیطی - کالبدی، اقتصادی - کالبدی و اجتماعی - کالبدی سامان‌دهی شده‌اند. همچنین، برنامه‌ریزان روستایی معتقدند که در توسعه کالبدی سکونت‌گاه‌های روستایی علاوه بر رعایت فرآیندهای توسعه پایدار، همواره نهادها و سازمان‌های دولتی باید با شرایط فرهنگی و سنن یک ناحیه که دربرگیرنده آداب و رسوم و هویت ملی آن منطقه است، هم‌سو و هم‌جهت باشند تا سیاست‌های کارکردی و ساختاری برنامه‌های خود را در جهت بسط و پایداری کالبدی سکونت‌گاه‌های روستایی و ایجاد فرصت‌های برابر در مناطق روستایی و بهبود کیفیت ساختاری زندگی روستاییان به مرحله اجرا گذارند (پورطاهری و نقوی، ۱۳۹۱، ص. ۶۰).

- دهکده شهری

در گذشته واژه روستا شهر یا دهکده شهری برای سکونت‌گاه‌هایی به کار می‌رفت که در حاشیه شهرها قرار می‌گرفتند؛ ولی آن‌چه امروزه و در این نوشتار نیز، با عنوان دهکده شهری استفاده می‌شود، جنبشی است که از اواخر دهه ۸۰ در بریتانیا

آغاز شد (آلدوس^۱، ۱۹۹۵، ص. ۱۰). به‌گونه‌ای که مفهوم دهکده شهری در واقع، در ردّ شهرسازی تک‌بعدی مدرنیستی به وجود آمد. از آن‌جا که در شهرسازی نوآورانه، فضاهای کار و تفریح و سکونت از یک‌دیگر تفکیک شده‌اند، محیطی سرد و بی‌روح بر این فضاها حاکم بوده و استفاده بیش‌ازحد از اتومبیل نیز روابط انسانی را کاهش داده و آلودگی‌های زیست-محیطی را نیز سبب می‌شود و در نتیجه، منجر به کاهش پایداری در سکونت‌گاه‌ها می‌شود (تامپسون^۱، ۱۹۹۶). در همین رابطه، در سند سیاست ۱۹۹۸ طراحی شهری تهیه‌شده به وسیله نهاد حاکمیت در انگلستان نیز از دهکده‌های شهری به عنوان الگویی برای توسعه‌های آینده، یاد شده و به‌طور خاص، به دهکده میلینیوم در گرینویچ لندن اشاره شده است. دهکده شهری مفهومی از یک سکونت‌گاه است که به اندازه‌ای کوچک باشد که بتواند به معنای واقعی کلمه، یک جامعه انسانی بیافریند. گروهی از مردم که هم‌دیگر را حمایت می‌کنند و به اندازه‌ای بزرگ باشد که تسهیلات معقوله از زندگی شهری ارابه کند. فاصله‌ای به میزان ده دقیقه پیاده‌روی از یک سوی شهر به سوی دیگر، برای تأمین این اندازه، تراکم این محدوده باید بالا باشد که ضمن تأمین تجهیزات کافی، شعاع آن نیز از ده دقیقه پیاده‌روی تجاوز نکند. تراکم اصلی یک دهکده شهری در مرکز آن است و محدوده‌های آن با فضاهای سبز مشخص می‌شوند (آلدوس، ۱۹۹۷، ص. ۶۷). این در حالی است که رابرت کوان در فرهنگ شهرسازی خود، دهکده شهری را این‌گونه معرفی می‌کند: بخشی از شهر که هویت مشخصی دارد و مخلوطی از کاربری‌های مختلف را ارائه می‌دهد، غالباً مسکونی است (کون، ۲۰۰۵، ص. ۴۲). از این رو، با توجه به مطالب فوق، می‌توان چنین استنباط کرد که هدف از کاربرد دهکده شهری در برنامه‌ریزی روستایی، تحقق نوعی سکونت‌گاه پایداری است که مردم ساکن در روستا و مهاجران شهری از یک محیطی با تمام شاخص‌های مناسب زندگی بهره‌مند شوند؛ به طوری که از نواحی شهری، توسعه و پیشرفت را به نواحی روستایی منتقل کنیم و آرامش، نشاط، محیطی زیبا، طبیعی و بکر را به مردمان شهری ارائه دهیم؛ به عبارتی دیگر، دهکده شهری، محصول پیوند روستا و شهر (پریش) است؛ به این معنی که پریش به سمت توسعه، پیشرفت، تحول، تنوع و غیره است. بنابراین، با به‌کاربردن دهکده شهری در برنامه‌ریزی روستایی می‌توانیم

۴- کالبدی

ابعاد و اندازه: ابعاد یک دهکده شهری به میزانی کوچک است که مفهوم محله در آن احساس شود و باعث تقویت حس مکان و افزایش تعاملات اجتماعی و برخوردهای چهره‌به‌چهره شود و در عین حال، به میزانی بزرگ است که توانایی تأمین طیف وسیعی از تسهیلات را به گونه‌ای مناسب و منطقی داشته باشد (طیبیان، ۱۳۸۷، ص. ۱۴).

شبکه ارتباطی: طراحی دسترسی‌ها و شبکه ارتباطی مناسب و پایدار در یک دهکده شهری از مهم‌ترین عوامل موفقیت یک دهکده شهری است (نیل، ۲۰۰۳، ص. ۱۰).

کاربری و فعالیت‌ها: کاربری مختلط و تنوع فعالیت‌ها جهت نیاز کمتر به سفرهای طولانی و نیز سرزندگی سکونت-گاه‌ها از جمله ویژگی‌های دهکده شهری است (ساچر^{۱۳}، ۲۰۰۳، ص. ۸).

دید و منظر: دیدهای پیاپی و متنوع در مسیرهای پیاده سبب جذب عابر پیاده و تشویق به پیاده‌روی می‌شود. وجود فضاهای سبز و باز سبب سرزندگی فضا و تلفیق محیط‌های طبیعی و مصنوع شده، تنوع فضایی را سبب می‌شود. وجود فضاهای باز و نیمه‌باز، باعث ایجاد تباين فضایی می‌شود.

شکل ۳- ویژگی‌های دهکده شهری

مأخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۴

۴. یافته‌های پژوهش

در پژوهش حاضر به منظور بررسی فرصت‌ها و چالش‌های فراروی ایجاد دهکده شهری در روستای جعفرق از مؤلفه‌های ساختاری، اقتصادی، اجتماعی و فردی استفاده شده است

تلفیقی از محیط شهری و روستایی را در یک مکان داشته باشیم.

- ویژگی‌های دهکده شهری

۱- اقتصادی

دهکده‌های شهری مکان‌هایی نسبتاً خوداتکا؛ به این معنا که اکثریت ساکنان در فاصله‌ای نزدیک به محل سکونت خود اشتغال دارند و برای تأمین اغلب نیازهای روزانه و هفتگی خود نیاز به سفرهای طولانی به سایر محله‌ها و روستاها ندارند. زیر-ساخت‌های لازم برای زمینه‌های مختلف اشتغال؛ اعم از کشاورزی، صنایع دستی دام‌داری و غیره فراهم شده است. تکنولوژی‌های جدید ساخت و استفاده از انرژی‌های پاک و تجدیدپذیر تا حد ممکن در ساختمان‌ها به کار گرفته می‌شود (حاجی بنده و بحرینی، ۱۳۹۰، ص. ۵۶).

۲- اجتماعی

ویژگی‌های عمده اجتماعی یک دهکده شهری به قرار زیر است:

- جمعیتی حدود ۳ تا ۵ هزار نفر برای یک دهکده شهری پیشنهاد می‌شود (نیل^{۱۱}، ۲۰۰۳، ص. ۹۱)

- ایجاد و حمایت از محیط انسانی فعال و فضاهای جمعی زنده مدنظر است (بحرینی، ۱۳۸۷، ص. ۲۹۰).

- پیوندهای محکم اجتماعی و برقراری تعاملات اجتماعی فراوان ساکنان از ویژگی‌های یک دهکده شهری است.

- یک دهکده شهری در عین ارتباط با محله‌های پیرامون، جامعه‌ای است نسبتاً بسته با ویژگی‌ها و هویت خاص خود (فرانکلین، ۱۳۸۱).

- حس تعلق به مکان زندگی در همه ساکنان وجود دارد. مشارکت ساکنان در فعالیت‌ها و فرآیندهای مختلف محلی دیده می‌شود و در نهایت، کیفیت زندگی بالا هدف اصلی، پایداری اجتماعی یک دهکده شهری است (بحرینی، ۱۳۸۷، ص. ۲۷۶).

۳- زیست محیطی

خلق محیط زیستی سالم در دهکده‌های شهری با کاستن از سفرهای طولانی و کم کردن نیاز به وسیله نقلیه شخصی حمایت می‌شود. تلفیق محیط‌های انسان‌ساخت با محیط طبیعی در اغلب فضاهای یک دهکده شهری به چشم می‌خورد. حداقل دخالت در محیط طبیعی در یک دهکده شهری صورت می‌گیرد. وجود فضاهای باز و سبز کافی تأثیر بسیاری بر کاهش آلودگی هوا دارد (لاک^{۱۲}، ۲۰۰۳)

با ۷,۱ درصد، به عنوان کم‌ترین گروه شغلی شناخته شده‌اند. هم‌اچنین، با توجه به اعداد به‌دست‌آمده از ضریب KMO از فرصت‌ها و چالش‌های فراروی ایجاد دهکده شهری که مجموعاً بالای ۰/۵ درصد است و سطح معناداری ۹۹ درصدی را نشان می‌دهد، می‌توان گفت که همبستگی کاملی بین متغیرهای واردشده برای تحلیل عاملی وجود دارد.

۲.۴. یافته‌های تحلیلی

- تحلیل فرصت‌های فراروی ایجاد دهکده شهری

طبق اطلاعات مندرج در جدول (۳)، از میان گویه‌های مطرح‌شده به منظور سنجش فرصت‌های فراروی ایجاد دهکده شهری در روستای جاغرق، متغیر وجود فرصت‌های شغلی جدید برای افراد ساکن در روستا در بخش خدماتی به دلیل حضور گردشگران با بالاترین میانگین (۳/۶۴) به عنوان مهم‌ترین و وجود گونه‌های متعدد گیاهی و درختی در روستا با میانگین (۱/۲۸) به عنوان کم‌اهمیت‌ترین فرصت شناخته شده‌اند.

که به این منظور، تعداد ۳۵ سؤال در قالب طیف لیکرت و به صورت پنج‌گزینه‌ای (خیلی زیاد، زیاد، متوسط، کم و خیلی کم) طراحی شده که در ذیل به صورت جداگانه بررسی شده‌اند.

۱.۴. ویژگی‌های فردی پاسخ‌گویان

براساس یافته‌های توصیفی از مجموع ۲۲۷ نفر نمونه آماری از افراد ساکن در روستای جاغرق، بیشترین فراوانی سنی مربوط به گروه سنی ۲۵-۳۰ سال، معادل ۳۵,۷ درصد و کم‌ترین فراوانی سنی مربوط به گروه سنی ۲۵-۲۰ سال معادل ۷,۱ درصد است و بیشترین فراوانی سطح تحصیلات مربوط به تحصیلات دیپلم معادل ۳۵,۷ درصد و کمترین فراوانی مربوط به سطح تحصیلات سیکل معادل ۱۴,۳ درصد است. بیشترین پاسخ‌دهندگان معادل ۶۴,۳ درصد، درآمدی بالای یک میلیون تومان و کمترین افراد نمونه، درآمدی زیر ۵۰۰ هزار تومان در ماه را دارا هستند. همچنین، شغل بیشتر افراد ساکن در روستای جاغرق معادل ۵۷,۱ درصد خدماتی است و مشاغل آزاد

جدول ۳- بررسی فرصت‌ها فراروی ایجاد دهکده شهری

مأخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۴

ردیف	فرصت‌ها	مجموع وزن‌ها	میانگین رتبه‌ای
۱	پوشش گیاهی و درختی با چشم‌انداز و کیفیت مناسب	۴۳۵	۱,۴۲
۲	وجود منابع آبی کافی و مناسب	۴۷۰	۱,۶۴
۳	دارابودن شرایط اقلیمی منحصربه‌فرد در فصول بهار و تابستان	۴۲۰	۱,۳۵
۴	وجود گونه‌های متعدد و متنوع گیاهی و درختی در روستا و محدوده آن	۳۷۵	۱,۲۸
۵	وجود فعالیت‌های بومی مبتنی بر کشاورزی	۴۱۱	۱,۳۲
۶	تنوع شغلی	۴۴۸	۱,۵۲
۷	وجود فرصت‌های شغلی جدید در بخش خدمات	۷۲۵	۳,۶۴
۸	کسب درآمد صاحبان واحدهای مسکونی و تجاری از محل گردشگری	۴۶۵	۱,۶۲
۹	علاقه‌مندی و استقبال مردم از ورود گردشگران به روستا	۵۳۱	۲,۲۱
۱۰	افزایش آگاهی اجتماعی ساکنان روستایی به دلیل ورود گردشگران به روستا	۵۴۲	۲,۲۸
۱۱	افزایش سطح تعامل و ارتباطات محلی و فرامحلی ساکنان روستا	۴۸۲	۱,۷۸
۱۲	قدمت تاریخی و ریشه‌دار بودن روستا و وجود پیوندهای محکم اجتماعی - فرهنگی	۵۶۴	۲,۵۰
۱۳	جوان بودن جمعیت روستا	۴۷۶	۱,۷۱
۱۴	حس تعلق مکانی به محل زندگی	۵۱۴	۲,۱۴
۱۵	افزایش مشارکت روستاییان در امور روستا	۴۲۰	۱,۳۵
۱۶	وجود بافتی خاص با ترکیب‌بندی و چشم‌انداز مناسب بر بستر شیبدار روستا	۷۱۳	۳,۵۴
۱۷	استفاده از مصالح بومی و در دسترس در ساخت ابنیه روستا	۵۷۵	۲,۶۴
۱۸	ترکیب مناسب بافت با مجموعه عوامل محیطی (درختان، چشمه و غیره)	۴۷۶	۱,۷۱
۱۹	تبعیت نظام شکلی، ساخت‌وساز و عملکرد ابنیه از مجموعه شرایط محیطی روستا	۴۳۹	۱,۴۸
۲۰	وجود فضاهای باز کافی جهت ایجاد گروه‌های فعالیتی متنوع و فضاهای عمومی	۴۵۵	۱,۵۷
۲۱	وجود مراکز تفریحی - اقامتی در روستا	۴۹۱	۱,۹۲

جدول ۵- عوامل استخراج شده از تحلیل عاملی فرصت‌ها

مأخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۴

عوامل‌ها	مقدار ویژه	درصد واریانس	درصد واریانس تجمعی
فرصت‌های زیست‌محیطی - کالبدی	۱۸,۳۶	۴۲,۸۳	۴۲,۸۳
فرصت‌های اقتصادی	۹,۷۸	۱۴,۲۶	۵۷,۰۹
فرصت‌های اجتماعی	۶,۴۹	۱۳,۸۵	۷۰,۹۴

- تحلیل چالش‌های فراروی ایجاد دهکده شهری

طبق اطلاعات مندرج در جدول (۶)، از میان گویه‌های مطرح شده به منظور سنجش چالش‌های فراروی ایجاد دهکده شهری، هجوم ساخت‌وسازهای غیراصولی مهاجران و توسعه بی‌رویه و ناهماهنگ با بافت روستا با بالاترین میانگین (۴,۲۱) به عنوان مهم‌ترین (به دلیل این‌که روستای جاغرق دارای چشم‌انداز و طبیعت بکر و همچنین، در گروه روستاهای دارای ظرفیت گردشگری است، ساخت‌وسازها روزه‌روز در حال افزایش است) و وضعیت نامناسب فاضلاب و دفع آب‌های سطحی روستا و تخلیه آن‌ها در طبیعت با میانگین (۱,۵۰) به عنوان کم‌اهمیت‌ترین چالش شناخته شده‌اند.

جدول ۶- بررسی چالش‌ها فراروی ایجاد دهکده شهری

مأخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۴

ردیف	چالش‌ها	مجموع وزن‌ها	میانگین رتبه‌ای
۱	سرمای زیاد فصول پاییز و زمستان با توجه به شرایط باغستان‌ها	۶۰۵	۳,۰۷
۲	وضعیت نامناسب فاضلاب و دفع آب-های سطحی روستا و تخلیه آن‌ها در طبیعت	۴۳۵	۱,۵۰
۳	وجود شیب زیاد در معابر و کوچه‌های روستا	۵۲۳	۲,۲۱
۴	بارش برف و باران در فصول سرد سال	۵۶۴	۲,۵۷
۵	نبودن شغل ثابت و پایدار برای جوانان روستا	۵۷۸	۲,۶۴
۶	پایین بودن میزان درآمد	۶۲۰	۳,۲۰
۷	پایین بودن میزان مشارکت روستاییان	۶۱۲	۳,۱۴
۸	پایین بودن سطح سواد و مهارت اهالی روستا	۵۴۱	۲,۳۵
۹	مهاجرت جمعیت تحصیل کرده روستا به نقاط اطراف	۶۱۲	۳,۱۴
۱۰	تنبه‌های فرهنگی	۵۳۳	۲,۲۸
۱۱	فردوسی بخشی از بافت و ابنیه موجود در روستا	۶۲۵	۳,۲۱
۱۲	هجوم ساخت‌وسازهای غیراصولی مهاجران و توسعه بی‌رویه و ناهماهنگ با بافت روستا	۷۵۴	۴,۲۱
۱۳	ریختن زباله‌های خانگی در معابر روستا	۵۹۴	۲,۹۲
۱۴	نبود زیرساخت‌های نامناسب (شبکه فاضلاب، راه ارتباطی و غیره)	۶۵۲	۳,۴۰

همان‌طور که جدول (۴) نشان می‌دهد، مقدار KMO فرصت‌ها فراروی ایجاد دهکده شهری، برابر با (۰,۵۸۰) و سطح معناداری ۹۹ درصدی را نشان می‌دهند. به طوری که این نتیجه حاکی از همبستگی کامل متغیرهای وارد شده برای تحلیل عاملی است.

جدول ۴- مقدار ضریب KMO فرصت‌های فراروی

ایجاد دهکده شهری

مأخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۴

عنوان	KMO	Bartlett test	Sig
فرصت‌های فراروی ایجاد دهکده شهری	۰,۵۸۰	۱۰۰۹/۴۹۹	.۱۰۰۶

نتایج به دست آمده از جدول (۵) بیان‌گر آن است که فرصت‌های فراروی ایجاد دهکده شهری را در سه عامل دسته‌بندی کرده است، به طوری که فرصت‌های زیست‌محیطی - کالبدی (وجود بافتی خاص با ترکیب‌بندی و چشم‌انداز مناسب بر بستر شیب-دار روستا، دارابودن شرایط اقلیمی منحصر به فرد در فصول بهار و تابستان، وجود مراکز تفریحی - اقامتی در روستا، پوشش گیاهی و درختی با چشم‌انداز و کیفیت مناسب، وجود گونه‌های متعدد و متنوع گیاهی و درختی در روستا و محدوده آن، وجود فضاهای باز کافی جهت ایجاد گروه‌های فعالیتی متنوع و فضاهای عمومی و تبعیت نظام شکلی، ساخت‌وساز و عملکرد ابنیه از مجموعه شرایط محیطی روستا)، با مقدار ویژه (۱۸,۳۶) و درصد واریانس مقدار ویژه (۴۲,۸۳) به عنوان مهم‌ترین فرصت برای ایجاد دهکده شهری در روستای جاغرق محسوب می‌شود و بعد از آن فرصت‌های اقتصادی (وجود فعالیت‌های کشاورزی و باغداری در روستا و وجود فرصت‌های شغلی جدید در بخش خدماتی به دلیل حضور گردشگر) با (۱۴,۲۶) درصد از واریانس مقدار ویژه به‌عنوان دومین عامل، شناخته شده است. همچنین، عامل سوم را، فرصت‌های اجتماعی (افزایش مشارکت روستاییان در امور روستا، افزایش سطح تعامل و ارتباطات محلی و فرامحلی ساکنان روستا و علاقه‌مندی و استقبال مردم از ورود گردشگران به روستا) با (۱۳,۸۵) درصد از واریانس مقدار ویژه تشکیل می‌دهد. همچنین، مؤلفه‌های بررسی شده در مجموع، (۷۰,۹۴) درصد از واریانس کل فرصت‌های فراروی ایجاد دهکده شهری مطالعه شده است. حدود (۲۹,۱۴) درصد باقی‌مانده مربوط به عواملی هستند که در این تحقیق بررسی نشده‌اند.

های فراروی ایجاد دهکده شهری را نشان داده است. به طوری که با توجه به عوامل استخراج‌شده با فرض واقع‌شدن متغیرهای دارای بار عاملی بزرگ‌تر از ۰,۵، پس از چرخش عامل‌ها به روش واریماکس و نام‌گذاری عامل‌ها، در نهایت، از ۳۵ متغیر واردشده در تحلیل عاملی اکتشافی ۲۱ متغیر با بار عاملی بالای ۰,۵ در عامل‌های مورد نظر طبقه‌بندی شده‌اند. جدول ۹- تعیین فرصت‌ها و چالش‌های عمده به عنوان نقاط قوت و

ضعف فراروی ایجاد دهکده شهری

مأخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۴

بار عاملی	متغیرها	ابعاد
۰,۸۹۱	وجود بافتی خاص با ترکیب‌بندی و چشم‌انداز مناسب بر بستر شیب‌دار روستا	زیست- محیطی- کالبدی
۰,۷۹۹	داربودن شرایط اقلیمی منحصر به فرد در فصول بهار و تابستان	
۰,۷۸۸	وجود مراکز تفریحی- اقامتی در روستا	
۰,۷۲۵	پوشش گیاهی و درختی با چشم‌انداز و کیفیت مناسب	
۰,۷۱۱	وجود گونه‌های متعدد و متنوع گیاهی و درختی در روستا و محدوده آن	
۰,۷۲۰	وجود فضاهای باز کافی جهت ایجاد گروه‌های فعالیتی متنوع و فضاهای عمومی	
۰,۶۹۰	تبعیت نظام شکلی، ساخت‌وساز و عملکرد ابنیه از مجموعه شرایط محیطی روستا	اقتصادی
۰,۹۰۱	وجود فعالیت‌های کشاورزی و باغداری در روستا	
۰,۸۲۳	وجود فرصت‌های شغلی جدید در بخش خدماتی به دلیل حضور گردشگر	
۰,۸۴۳	افزایش سطح بهداشت	
۰,۶۹۷	افزایش سطح تعامل و ارتباطات محلی و فرامحلی ساکنان روستا	اجتماعی
۰,۵۷۳	علاقه‌مندی و استقبال مردم از ورود گردشگران به روستا	
۰,۸۲۷	ریختن زباله‌های خانگی در معابر روستا	کالبدی
۰,۷۹۷	فرسودگی بخشی از بافت و ابنیه موجود در روستا	
۰,۷۰۹	نبود زیرساخت‌های نامناسب (شبکه فاضلاب، راه‌های ارتباطی)	
۰,۸۷۹	نبودن شغل ثابت و پایدار برای جوانان روستا	اقتصادی
۰,۷۶۸	پایین‌بودن میزان درآمد	
۰,۷۵۶	وجود شیب زیاد در معابر و کوچه‌های روستا	محیطی
۰,۷۱۹	سرمای زیاد فصول پاییز و زمستان با توجه به شرایط باغستان‌ها	
۰,۸۶۲	مهاجرت جمعیت تحصیل کرده روستا به نقاط اطراف	اجتماعی
۰,۵۲۰	تهاجم فرهنگی	

همچنین، نتایج جدول (۷) نشان می‌دهد، مقدار KMO چالش‌های فراروی ایجاد دهکده شهری، برابر با (۰/۵۲۰) و سطح معناداری ۹۹ درصدی را نشان می‌دهند که این نتیجه حاکی از همبستگی کامل متغیرهای واردشده برای تحلیل عاملی است.

جدول ۷- مقدار ضریب KMO چالش‌های فراروی ایجاد دهکده

شهری

مأخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۴

عنوان	KMO	Bart let test	Sig
چالش‌های فراروی ایجاد دهکده شهری	۰,۵۲۰	۴۳۷,۳۸۹	./۰۰۰

طبق اطلاعات مندرج در جداول (۸)، چالش‌های ایجاد دهکده شهری در روستای جاغرق به صورت جدا، مورد آزمون تحلیل عاملی قرار گرفته‌اند که در چهار عامل، دسته‌بندی شده‌اند. به طوری که نتایج تحلیل عاملی نشان می‌دهد که چالش‌ها در بعد کالبدی با (۲۶,۳۴) درصد واریانس مقدار ویژه به عنوان عامل اول و مهم سنجیده شده‌اند. چالش‌های اقتصادی با (۱۷,۰۳) درصد واریانس مقدار ویژه در عامل دوم قرار می‌گیرند که در بردارنده متغیرهایی چون: نبودن شغل ثابت و پایدار برای جوانان روستا و پایین‌بودن میزان درآمد است. علاوه بر موارد مذکور، چالش‌های محیطی با (۱۴,۴۱) درصد از واریانس و چالش‌های اجتماعی با (۱۱,۲۳) درصد از واریانس مقدار ویژه در رتبه‌های بعدی قرار می‌گیرند. بر این اساس، می‌توان نتیجه گرفت که (۶۹,۰۳) درصد از واریانس کل چالش‌های فراروی ایجاد دهکده شهری در روستای جاغرق مورد بررسی قرار گرفتند و حدود (۳۰,۹۷) درصد باقی‌مانده مربوط به عواملی هستند که در این تحقیق بررسی نشده‌اند.

جدول ۸- عوامل استخراج‌شده از تحلیل عاملی چالش‌ها

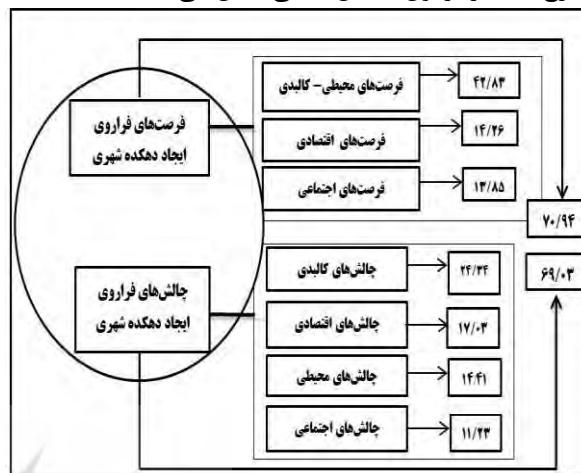
مأخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۴

عامل‌ها	مقدار ویژه	درصد واریانس مقدار ویژه	درصد واریانس جمعی
چالش‌های کالبدی	۱۳,۶۸	۲۶,۳۴	۲۶,۳۴
چالش‌های اقتصادی	۱۰,۳۸	۱۷,۰۳	۴۳,۳۷
چالش‌های محیطی	۸,۰۱	۱۴,۴۱	۵۷,۷۹
چالش‌های اجتماعی	۵,۵۷	۱۱,۲۳	۶۹,۰۳

همچنین، نتایج جدول (۹)، وضعیت قرارگیری مجموعه متغیرهای مرتبط با موضوع تحقیق؛ یعنی فرصت‌ها و چالش-

مدل تحلیلی پژوهش

شکل (۴) مدل تحلیلی فرصت‌ها و چالش‌های فراروی ایجاد دهکده شهری را به همراه سهم درصدی هر یک از عوامل مطرح‌شده در آزمون تحلیل عاملی نشان می‌دهد.

شکل ۴- مدل تحلیلی فرصت‌ها و چالش‌های فراروی ایجاد دهکده شهری همراه با سهم درصدی هر یک از عوامل

مأخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۴

۵. بحث، نتیجه‌گیری و ارایه پیشنهادها

کاربردی

در پژوهش حاضر به واکاوی فرصت‌ها و چالش‌های فراروی ایجاد دهکده شهری در راستای تحقق سکونت‌گاه‌های روستایی پایدار پرداخته شده است. به طوری که نتایج حاصل از یافته‌های تحقیق در روستای جاغرق از توابع شهرستان بینالود نشان می‌دهد که فرصت‌های فراروی ایجاد دهکده شهری در مجموع، (۷۰/۹۴) درصد از واریانس کل را به خود اختصاص داده‌اند که در میان آن‌ها بعد زیست‌محیطی - کالبدی با (۴۲/۸۳) درصد از مقدار ویژه، به عنوان مهم‌ترین فرصت شناخته شده‌اند. بعد از آن، ابعاد اقتصادی و اجتماعی به ترتیب، با (۱۴،۲۶) و (۱۳،۸۵) درصد واریانس مقدار ویژه، عامل‌های دوم و سوم را تبیین می‌کنند؛ از سویی دیگر، واریانس کل چالش‌های فراروی ایجاد دهکده شهری برابر با (۶۹/۰۳) درصد است که چالش‌های کالبدی با (۲۶/۳۴) درصد واریانس مقدار ویژه، مهم‌ترین چالش در منطقه مورد مطالعه محسوب می‌شود. پس از آن، چالش‌های اقتصادی (۱۷،۰۳)، چالش‌های محیطی (۱۴،۴۱) و چالش‌های اجتماعی با (۱۱،۲۳) درصد از واریانس مقدار ویژه در رتبه‌های بعدی قرار می‌گیرند. همچنین، نتایج حاصل از چرخش عامل‌ها به روش

واریامکس نشان می‌دهد که از ۳۵ متغیر وارد شده در تحلیل عاملی اکتشافی تنها ۲۱ متغیر که دارای بار عاملی بالای ۰،۵ درصد بوده‌اند، باقی مانده‌اند.

بر این اساس، می‌توان گفت که در راستای کاهش موانع فراروی ایجاد دهکده شهری و ارتقای فرصت‌های مؤثر بر توسعه دهکده شهری در راستای دستیابی به الگوی پایدار در سکونت‌گاه‌های روستایی در روستای جاغرق، راهکارهای پیشنهادی ذیل ارایه می‌شود:

- ایجاد کاربری‌های متنوع و گوناگونی همچون؛ سلسه‌مراتب خیابان‌ها، استقرار مراکز خدماتی مختلف، شبکه‌های ارتباطی مناسب با خارج از روستا و غیره بر پایه برنامه‌ریزی و طراحی محیطی در روستای جاغرق به منظور کاهش چالش‌های زیست‌محیطی - کالبدی فراروی ایجاد دهکده شهری؛

- توجه به اقتصاد کشاورزی روستای جاغرق در کنار اقتصاد خدماتی و صنعتی شهر طبقه، در راستای تحقق مناسبات پایدار و تلفیق عملکرد سکونت‌گاه‌های شهری و روستایی در بعد اقتصادی و رفع چالش‌های اقتصادی ایجاد دهکده شهری در روستای جاغرق از جمله بیکاری روستاییان، نداشتن درآمد کافی و غیره، به منظور تحقق الگوی سکونت‌گاه پایدار؛

- تأکید بر مؤلفه‌های بومی از جمله؛ حفظ خصوصیات فرهنگی، آداب و رسوم اجتماعی روستاییان و جلوگیری از تهاجم فرهنگی در روستا و همچنین، مهاجرت افراد به خصوص تحصیل کرده‌ها به شهر طبقه، از مسائل و چالش‌های مهم بعد اجتماعی فراروی ایجاد دهکده شهری در روستای جاغرق است، به طوری که از طریق برنامه‌ریزی صحیح شوراهای اسلامی و دهیار روستا و اجرای طرح‌های مشارکتی مدیر روستا و مردم محلی تحقق می‌پذیرد.

یادداشت‌ها

1. Lynch
2. Cowan
3. Franklin
4. Murdoch
5. Ramniceanu & Ackrill
6. Department of Infrastructure and Rural Planning Australia
7. United States Department of Residentail Rural Development
8. Komecki
9. Aldous

۲۰۷	واکاوی فرصت‌ها و چالش‌های فراروی...	سال چهارم
12. Lock	10. Thampson	
13. Sucher	11. Neal	

کتاب‌نامه

- Aldous, T. (1995). *The economics of urban villages*. London , Urban Village from.
- Aldous, T. (1997). *Urban Villages: A concept for creating mixed-use urban developments on a sustainable scale*. 2an end london, urban villages group.
- Bahraini, S. H. (1387/2008). *Comparison of the concepts of development and sustainable development: a theoretical analysis*. Proceedings of Urban Development (Pp. 7-20), Tehran: Tehran University Publications. [In Persian]
- Cowan, R. (2005). *The Dictionary Of Urbanism*. London, Street Wise Publications.
- Daneshpur, A., & Roosta, M. (1389/2010). *Urban Village, a model for sustainable urban development*. The first conference on sustainable urban development (pp. 1-10), Tehran University, Tehran, Iran. Retrieved 2014, May. 27, from http://www.civilica.com/Paper-CSUD01-CSUD01_108.html [In Persian]
- Department of Infrastructure and Rural Planning Australia. (2010). Data collection. Retrived 20 August 2014 from www.dip.qld.gov.au.
- Franklin, B. (2002). *Constructing an image: The Urban Village concept in UK*. Department of City and Regional Planning, Cardiff University.
- HajiBandeh, M., & Bahraini, H. (1390/2011). A model urban village: an efficient approach towards the sustainability of rural settlements (village located in the area Safarood Myanlat of Ramsar County). *Journal of Rural Housing and Environment*, 30(134), 50-74. [In Persian]
- Institute of Rural Development in Iran. (1382/2003). *Local integrated development, strategic approach to rural development in the Fourth Plan*. First Conference on Rural Development, Prospects and Challenges (pp. 79-80), Higher Education Management and Planning Research Institute, Tehran, Iran. Retrieved 2014, August. 6, from <http://www.ensani.ir/fa/content/106390/default.aspx>. [In Persian]
- Institute of Rural Development in Iran. (1383/2004). *Landscape and future outlook of rural development schemes*. Tehran: Ministry of Agricultural Jihad Publications. [In Persian]
- Kornecki. V., (2005), Rural Residential Land Use Strategy. Retrived 30 August 2014 from http://www.pncc.govt.nz/media/1796891/rural_residential_land_use_strategy_web.pdf .
- Lock, D. (2003). *Planning for Sustainable Communities in Urban villages and the making of communities*. London: Spon Publications.
- Lynch, K , (2005). *Rural-urban Interaction in the Developing World*. Routledge, London and New York.
- Moinfar, S., & Noorodin, M. (1391/2012). Applying the approach of Village urban appropriate in achieving settlements Rural Sustainable (Case study: village Aquler of County Talesh). *Journal of Urban Studies*, 1(4), 23-40. [In Persian]
- Motovasseli, B. (1391/2012). Evaluation of the effects of industrial zones in urban sustainable development (Case Study: City Mehriz). Unpublished master's thesis, Golestan University, Gorgan, Iran. [In Persian]
- Murdoch, M., (1997). Sustainable Rural Development: Toward a Reswarch Agenda: *Geoforum*, 24(3), 225-241.
- Neal, P, (1382/2003), *Urban villages and the making of communities*. london and New York: Spon Publications.
- Purtaheri, M., & Nagavi, M. R. (1390/2011). Development of rural settlements with a sustainable development approach (concepts, theories, Strategies) (1st ed.). *Journal of Housing and Rural Environment*, 31(137), 53-70. [In Persian]
- Purtaheri, M., Roknoddin Eftekhari, A., & Badri, A. (1390/2011). Strategies and policies based on international experiences and physical development of rural settlements with an emphasis on global experiences and Iran. Tehran: Islamic Revolution Housing Foundation Publications. [In Persian]
- Râmniceanu, I., & Ackrill, R. (2007). EU rural development policy in the new member states: Promoting multifunctionality?. *Journal of rural studies*, 23(4), 416-429.
- Rezvani, M. (1387/2008). *An Introduction planning rural development program in Iran* (3rd ed.). Tehran: Ghomes publications. [In Persian]

- 22.Saeedi, A. (1388/2009). *Foundations of rural geography* (19st ed.). Tehran: publisher side, the nineteenth edition. [In Persian]
- 23.Sucher. D, (2003). *City comforts: How to build an Urban Village*. London: City Comforts Publications.
- 24.Tabibiyan, M. (1387/2008) *Town and criteria for achieving sustainable city to reduce environmental impacts*. Proceedings of the Sustainable Urban Development (Pp. 77-96), Tehran: Tehran University Publications. [In Persian]
- 25.Thompson. F, M. (1996). The urbanist revision of development. *Urban Design International*, 1(4), 301-322.
- 26.United States Department of Residentail Rural Development, (2010). Retrived 20 August 2014 from <http://www.rd.usda.gov/>.

An Analysis of Opportunities and Challenges in Creating an Urban Village for Achieving Sustainable Rural Settlements (Case Study: Jaqargh Village of Binaloud County)

Aliakbar Anabestani*¹ - Mohammad Reza Abbaszadeh² – Zeynab Vesal³

1- Associate Prof, in Geography & Rural Planning, Ferdowsi University of Mashhad, Mashhad, Iran.

2- MSc., in Agricultural Engineering, University of Tehran, Tehran, Iran.

3- MSc., in Geography & Rural Planning, Golestan University, Gorgan, Iran.

Received: 30 June 2015

Accepted: 26 July 2015

Extended Abstract

1. INTRODUCTION

Today, sustainability of rural and urban settlements and their population in developing world is one of the greatest challenges of the 21st century. However, today due to development of urbanization, the rural areas have undergone many changes. These changes have been concurrent with the developing process of urbanization and unorganized expansion of cities on the one hand, and the decreasing significance of rural settlements on the other hand. Therefore, considering the importance of an appropriate new model of living and in line with the sustainability of rural settlements, this paper aims to investigate the capabilities of creating an urban village in the villages of Jagharq, in rural district of Torghabeh, Binaloud County. Accordingly, the main research questions are: What are the opportunities in - creating an urban village in the villages of the study area? What are the weaknesses and threats constituted by villages in creating a model of an urban village?

2. THEORETICAL FRAMEWORK

The experience of many developed and developing countries of the world suggest that the plans for physical development of rural areas are based on territorial planning approach and in the context of sustainable development, and the link between different aspects of sustainability in planning for sustainable development in rural areas is quite important. Nevertheless, physical environment provides suitable conditions for sustainable development, and the adoption of a systematic approach in physical planning with regard to approaches to environmentalism, conservation and society is of critical importance. In this regard, the increasing trend in construction in the suburban areas and in the heart of nature in the form of villas

and housing estates especially in rural highlands of the country, shows the necessity of developing a model of settlements which have the required sustainability in development, which is well applicable in all the economic, social, cultural, political and physical-environmental conditions. On the other hand, to improve the material and spiritual well-being and the quality of life both at present and in future, are the primary objectives of achieving sustainable development. It seems that this attitude could be reproduced in the form of urban villages, which maintains both modern and traditional concepts common in the history of the Iranian neighborhoods. To adopt a model of urban villages which benefit the guidelines and control of new constructions, could be compatible with the characteristics of the rural environment through defining the specific principles and criteria, and it would play an effective role in preserving the natural environment and quality of life in rural settlements, and it would establish peace and order in urban settlements of the country.

3. METHODOLOGY

This study is an applied one which has used descriptive-survey method for data collection. The population of the study consisted of rural households living in the village of Jagharq, which is estimated to be 767 rural households based on available statistics. The sample size, according to Cochran logical formula and using random systematic method is 227. In order to analyze the opportunities and challenges in creating an urban village in the village of Jagharq in a descriptive-field research, the opportunities and challenges were categorized in the form of four components (economic, social, environmental and physical), and 32 items. Prior to filling the questionnaires, the experts in this field confirmed its reliability. The main tool for gathering the data and measuring the variables, was the questionnaire designed by the

researcher. The data were processed and analyzed using SPSS software package, in the form of statistical method of factor analysis.

4. DISCUSSION

In the present study, to assess the opportunities and challenges in creating an urban village in the village of Jagharq, were measured in 35 variables in the form of four components (economic, social, environmental, and physical) using factor analysis model. As the results show, the opportunities and barriers to the creation of urban villages, were categorized separately and in three and four factors respectively. The results showed that opportunities accounted for 70.94 percent of the total variance - among which physical-environmental factor with 42.83 percent of the eigenvalue, is known as the most important opportunity. After that, economic and social aspects, account for respectively 14.26 % and 13.85 % of the variance of eigenvalue of the

second and third factors. On the other hand, the variance of all the challenges is equal to 69.03 percent. The physical-environmental challenges with 26.34 % and the variance of eigenvalue, were the most important challenges in the study area. After that, the economic challenge (17.03%), the physical-environmental challenge (14.41%) and social challenges accounting for 11.23% of the variance of the eigenvalue, are in the next ranks. The results of the factor rotation, in Varimax method show that from 35 variables included in - factor analysis, only 21 variables that have a factor loading of higher than 0.5% have remained.

Key words: Urban village, sustainable urban development, factor analysis, challenges and opportunities, Jagharq.

How to cite this article:

Anabestani, A. A., Abbaszadeh, M. R. & Vesal, Z. (2016). An analysis of opportunities and challenges in creating an urban village for achieving sustainable rural settlements (Case study: Jaqargh Village of Binaloud County). *Journal of Research & Rural Planning*, 4(4), 195-210.
URL <http://jrrp.um.ac.ir/index.php/RRP/article/view/47984>

ISSN: 2322-2514

eISSN: 2383-2495

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی